

ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИГЛЯДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ДО ЖІНОК

THE EXPEDIENCY OF APPLICATION OF THE PENALTY OF LIFE IMPRISONMENT TO WOMEN

Петракова А.В., студентка V курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Стаття присвячена актуальній проблемі сучасності – доцільності застосування такого виду покарання, як довічне позбавлення волі, до засуджених жінок. Автором описано фізіологічний та психологічний вплив на жінку перебування у місцях позбавлення волі, узагальнено співрозмірність такого покарання з вчиненим злочином. Автор статті аналізує зарубіжний досвід у сфері застосування довічного позбавлення волі до жінок. У статті наводиться статистика негативного впливу такої міри покарання на жінок у зіставленні з чоловіками. Також автор узагальнює тенденції щодо зміни такого виду покарання в Україні та висловлює свою думку щодо доцільності довічного позбавлення волі для жінок.

Ключові слова: покарання, довічне позбавлення волі, засуджені жінки, психологічний вплив, фізіологічні особливості, гуманізація.

Статья посвящена актуальной проблеме современности – целесообразности применения такого вида наказания, как пожизненное лишение свободы, к осужденным женщинам. Автором описано физиологическое и психологическое влияние на женщину пребывания в местах лишения свободы, подводится итог соизмеримости такого наказания с совершенным преступлением. Автор статьи анализирует зарубежный опыт в сфере применения пожизненного лишения свободы для женщин. В статье приводится статистика негативного влияния такой меры наказания на женщин в сопоставлении с мужчинами. Также автор обобщает тенденции изменения такого вида наказания в Украине и высказывает свое мнение о целесообразности пожизненного лишения свободы для женщин.

Ключевые слова: наказание, пожизненное лишение свободы, осужденные женщины, психологическое воздействие, физиологические особенности, гуманизация.

The article is devoted to the actual problem of the present – expediency of such a type of punishment, as life imprisonment, for convicted women. The author describes the physiological and psychological effects on a woman staying in places of deprivation of liberty, generalizes the proportionality of such punishment with the crime. Proved that women who are sentenced to imprisonment, more often than other people suffer from mental illness, infectious diseases. Women sentenced to life imprisonment are often victims of violence. The author analyzes foreign experience in the field of life imprisonment for women. In particular, the fact that life imprisonment for women is rare in highly developed countries and is rarely used in countries where such punishment exists. The article provides statistics on the negative impact of such a degree of punishment on women in comparison with men. Also, the author generalizes the tendencies to change this type of punishment in Ukraine. It has been shown that attempts to change such punishment to a milder one did not succeed. In conclusion, he expressed his opinion on the expediency of life imprisonment for women, namely, with the possibility of replacing this kind of punishment with a milder, for example, imprisonment for a longer period than exists under the Criminal Code.

Key words: punishment, life imprisonment, condemned women, psychological influence, physiological features, humanization.

Довічне ув'язнення викликає заклопотаність як із точки зору прав людини, так і з позиції управління в'язницями. Здебільшого воно має надмірно каральний характер, особливо якщо це стосується злочинів, які пов'язані з насильством, і не узгоджується з принципом пропорційності. Зокрема, довічне ув'язнення без права на умовно-дострокове звільнення порушує питання про жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження і суперечить праву на дотримання принципу людської гідності, виключаючи можливість реабілітації. Але саме зараз багато питань виникає щодо доцільності застосування довічного позбавлення волі до жінок, адже, на думку багатьох вчених, ця міра покарання для жінок є більш жорстокою, аніж для чоловіків, у міру їх психологічного та фізичного розвитку.

Дослідження проблеми довічного позбавлення волі здійснювали багато вітчизняних вчених, про що свідчить значна кількість наукових праць (Є.Ю. Барабаш, М.І. Бажанов, О.М. Джужа, А.П. Геля, Н.Ю. Максимова, А.Х. Степанюк, С.В. Царюк, І.С. Яковець та інші). Проте залишається актуальним наукове дослідження особливостей відбування довічного позбавлення волі засудженими жінками.

Мета статті – визначити вплив застосування довічного позбавлення волі до засуджених жінок, а також сформулювати висновок про доцільність застосування такого виду покарання.

Рішенням КСУ від 29 грудня 1999 р. було скасовано смертну кару шляхом визнання положення неконституційним [1]. Законом № 1483 від 22 лютого 2000 р. було запроваджено новий вид покарання – довічне позбав-

лення волі [2], яке є менш суворим видом покарання порівняно зі смертною карою. У разі застосування довічного позбавлення волі забезпечується невід'ємне право на життя людини, яка вчинила особливо тяжкий злочин. Але варто зазначити, що рішення про ведення довічного позбавлення волі було прийняте без ґрунтовної теоретичної підготовки, належного правового оформлення й створення належного правового оформлення і необхідної для виконання цього покарання матеріальної бази [3].

Відповідно до ст. 18 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) жінки, засуджені до покарання у виді довічного позбавлення волі, відбувають покарання у виховних колоніях середнього рівня безпеки. Ст. 151-2 КВК України зазначає, що жінки, засуджені до довічного позбавлення волі, розміщуються, як правило, у секторах середнього рівня безпеки виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, на відміну від чоловіків, засуджених до довічного позбавлення волі, які відбувають покарання у секторах максимального рівня безпеки виправних колоній середнього рівня безпеки та виправних колоніях максимального рівня безпеки [4].

За статистичними даними, жінки становлять менше 3% засуджених, які відбувають довічне ув'язнення, що значно менше процентної частки жінок від загальної чисельності ув'язнених у світі (6%). У восьми країнах (Албанія, Азербайджан, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Росія та Узбекистан) довічне позбавлення волі для жінок заборонено. Крім того, у Вірменії, Болгарії, Таджикистані і Україні довічне позбавлення волі не призначається жін-

кам, які були вагітні на момент скоєння злочину або на момент винесення вироку [5].

Дослідження, проведене у Великобританії, показало, що жінки, які відбувають довічне ув'язнення, мають набагато менше підтримки, ніж чоловіки-в'язні. На їхню думку, сім'я і друзі припинили з ними спілкуватися відразу після того, як ті вчинили злочин. Спілкування припиняли і самі жінки-в'язні в основному через «сформовані відносини, жорстоке поводження батьків, родичів, інтимних партнерів». Це також актуально з точки зору гендерної проблематики, оскільки велика кількість жінок-ув'язнених піддавалися домашньому насильству.

Аналогічно, жінки-в'язні посилалися на погіршення відносин із дітьми, оскільки спілкування між ними стало болісним і важким: «Засуджені жінки найбільшою мірою страждають на психічні та психологічні розлади, які посилюються при довічному ув'язненні, оскільки вони більшою мірою схильні до стигматизації і сильно переживають через те, які наслідки від їх тюремного ув'язнення можуть відчувати рідні діти. Результати дослідження показали, що жінок, які відбували довічне ув'язнення і які «робили спроби самоушкодження або самогубства після винесення вироку», в шість разів більше, ніж чоловіків, які відбувають довічний термін» [6, с. 1359–1378].

Невелика кількість ув'язнених жінок означає, що в країнах менше жіночих в'язниць, внаслідок чого жінки часто ув'язнені досить далеко від своїх будинків. Це створює труднощі для жінки в підтримці її сімейних зв'язків і особливо є проблемою, якщо у неї є діти, які перебувають на утриманні. Багато жінок у в'язницях є матерями і, як правило, первинні або єдині опікуни для своїх дітей. Невелика кількість жіночих в'язниць також призводить до колективного розміщення жінок, засуджених за широкий спектр правопорушень, у в'язниці з високим рівнем безпеки, які потрібні лише для дуже небагатьох жінок. Насправді більшість злочинів, в яких жінки утримуються у в'язницях, є ненасильницькими, пов'язаними з майном або наркотиками. Високий рівень безпеки є непропорційним ризику, який вони становлять [7]. Звісно, жінки, які засуджені до довічного позбавлення волі, вчиняють особливо тяжкий злочин, що зазвичай є вбивством, але це не є співрозмірним покаранням навіть за такий злочин, адже замість виправлення та стимулювання бажання до правомірної поведінки, жінки, як засуджені до довічного позбавлення волі, втрачають усі соціальні зв'язки і, як наслідок, право на надію нівелюється.

Жінки, які перебувають у в'язницях, часто страждають від проблем психічного здоров'я, зокрема регулярно повідомляється про посттравматичний стресовий розлад, депресію [8]. Вони страждають від проблем психічного здоров'я більшою мірою, ніж чоловіки-в'язні та населення загалом. У США, наприклад, жінки-в'язні втричі частіше, ніж чоловіки-в'язні, повідомляють про фізичне або сексуальне насильство, що часто призводить до поганих фізичних і психічних розладів. Висока частка жінок у в'язниці страждає від алкогольної або наркотичної залежності, а проблемні показники вживання наркотиків вищі у жінок, ніж у чоловіків [9]. У Норвегії, країні з найкращим рівнем пенітенціарної системи, жінки-в'язні також частіше вживають ін'єкційні наркотики, ніж ув'язнені чоловіки, і таким чином піддають себе ризику зараження ВІЛ та іншими вірусами, що переносяться з кров'ю [10]. Жінки мають більший ризик, ніж чоловіки, прибуваючи до в'язниці з інфекціями, що передаються статевим шляхом (хламідія, гонорея, сифіліс і ВІЛ/СНІД), часто внаслідок сексуальної поведінки з високим ризиком, включаючи проституцію, секс-роботу і жертву сексуального насильства. Найбільш поширені проблемні питання, які не вирішуються у більшості жіночих в'язниць, пов'язані з репродуктивним здоров'ям, зокрема менструація, менопауза, вагітність і грудне вигодовування [9].

З вищеперерахованими проблемами стикається високий відсоток жінок, які засуджені до позбавлення волі. Тоді що можна сказати про жінок, які відбувають довічне ув'язнення? Усі зазначені вище фактори посилюються та мають більший відсоток впливу на жінок, які належать до цієї категорії.

Статистичні дані свідчать про те, що позбавлення волі жінкам дається набагато важче, ніж чоловікам, і тому це стало причиною заборони на застосування такого виду покарання до жінок у більшості країн світу. І, на нашу думку, це не говорить про порушення гендерної рівності або навіть дискримінації чоловіків щодо жінок. Це лише вдалий приклад так званої позитивної дискримінації, які відновлює баланс між засудженими чоловіками та жінками.

Нині в Україні довічне позбавлення волі відбувають 1554 особи, зокрема 23 жінки, які утримуються в Качанівській колонії. Кількість жінок, засуджених до довічного, становить лише 1,5% від загальної кількості осіб, позбавлених волі пожиттєво.

В Україні були деякі спроби відмінити цей вид покарання для жінок, але усі вони виявилися невдалими.

У вересні 2016 р. Верховна Рада України відмовилася виключити можливість призначення такого виду покарання, як довічне позбавлення волі жінкам, які вчинили кримінальне правопорушення. Відповідний проект закону № 2254а «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації кримінальної відповідальності жінок)» пропонувалося відправити на повторне друге читання, однак таку пропозицію підтримали лише 220 нардепів при 226 мінімально необхідних. Законопроект було відхилено.

У 2018 р. була створена електронна петиція з вимогою скасування довічного позбавлення волі для жінок, але вона не була активно підтримана (лише 47 голосів із 25 000) і тому відхилена [11].

Але в Україні є прецедент помилування довічно ув'язненої жінки, що дає надію на подальшу гуманізацію кримінального покарання, яке застосовується до жінок. Так, у березні 2018 р. Президент України П. Порошенко помилував Л. Кушинську, яка була засуджена до довічного ув'язнення за вбивство двох осіб. Зокрема, у 1997 р. Л. Кушинську звинуватили у вбивстві двох чоловіків. За словами жінки, її вирок замовив близький їй чоловік, який заборгував їй велику суму грошей. Вона – єдина в Україні жінка, яку на той час засудили до довічного ув'язнення [12].

Світова практика свідчить, що посилення покарання на рівень злочинності кардинально не впливає і превентивної функції, в принципі, не виконує. Тому з точки зору боротьби з злочинністю довічне позбавлення волі абсолютно ефективним заходом покарання не є. Держава має шукати способи соціалізації громадян, які вчиняють злочини, а не обмежуватися їх ізоляцією. Адже головною метою покарання, в т. ч. у вигляді позбавлення волі – виправити людину.

У всьому світі жінки становлять меншість серед тих, хто засуджений до довічного позбавлення волі. При цьому, на думку фахівців, серйозні насильницькі злочини жінки найчастіше скоюють через те, що самі неодноразово піддавалися насильству. Так, проведене психологами дослідження підтвердило, що майже 90% жінок, які відбувають покарання за вчинення насильницьких злочинів, були піддані насильству в ранньому дитинстві або юності. Саме вразливість жінок здебільшого є і причиною, і наслідком позбавлення їх волі.

Обставини скоєння жінками злочинів, тяжкість заподіяної ними шкоди поряд із незначним ступенем небезпеки цих жінок для суспільства дають підстави стверджувати, що наявна система кримінально-правового впливу щодо них у низці випадків досить сувора й об'єктивно не обґрунтована.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99>.
2. Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудового кодексів України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1483-14>.
3. Дуюнова Т.В. Особливості виконання довічного позбавлення волі стосовно засуджених жінок. *Форум права*. 2013. № 1. С. 280–283. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_1_49
4. Кримінально-виконавчий кодекс України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/page>.
5. Пожизненное лишение свободы. Краткий информационный документ. *School of Law*. University of Nottingham, 2018. URL: <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2018/04/пожизненное-заклучение.pdf>.
6. Crewe B., Hulley S., Wright S. The gendered pains of life Imprisonmen. *Британский журнал криминологии*. 2017. Том 57. С. 1359–1378.
7. Rutherford M. The Corston report and the government's response: the implications for women prisoners with mental health problems. London : Sainsbury Centre for Mental Health; 2008. URL: http://www.scmh.org.uk/pdfs/scmh_corston_response.pdf.
8. Declaration on women's health in prison: correcting gender inequity in prison health. Copenhagen : World Health Organization Regional Office for Europe 2009. URL: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0004/76513/E92347.pdf.
9. Bastick M., Townhead L. Women in prison: a commentary on the United Nations standard minimum rules for the treatment of prisoners. Geneva : Quaker United Nations Office, 2008. URL: <http://www.quno.org/geneva/pdf/humanrights/women-in-prison/WIP-CommentarySMRs200806-English.pdf>.
10. Health in prisons. A WHO guide to the essentials in prison health. Copenhagen : World Health Organization Regional Office for Europe, 2007. URL: http://www.quno.org/geneva/pdf/humanrights/women-inprison/Women_in_prison_Preliminary.pdf.
11. Про скасування довічного позбавлення волі для жінок. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/48523>.
12. Порошенко помилював жінку, яка була засуджена до довічного ув'язнення за вбивство двох осіб. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/poroshenko-pomiluvav-yedinu-v-ukrayini-zhinku-zasudzhenu-do-dovichnogo-uv-yaznennya-za-podviyne-vbivstvo-1117629.html>.

УДК 343.8

СТАТУС ПЕРСОНАЛУ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

STATUS OF PERSONNEL OF BODIES AND INSTITUTIONS OF CARRIAGE. PROBLEM ASPECTS

Салогуб М.Ю., студент V курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Стаття присвячена дослідженню статусу персоналу органів та установ виконання покарань. Автором розкриті проблемні аспекти правового положення працівників цих установ. Привертено увагу до чинників, які гальмують процес реформування, а саме: відтік кадрів, професійна підготовка, процес «вигорання» робітників та проблема забезпечення безпеки персоналу. Запропоновані шляхи вирішення.

Ключові слова: персонал органів і установ виконання покарань, реформи, відтік кадрів, професійна підготовка, безпека.

Статья посвящена исследованию статуса персонала органов и учреждений исполнения наказаний. Автором раскрыты проблемные аспекты правового положения работников данных учреждений. Привлечено внимание к факторам, которые тормозят процесс реформирования, а именно отток кадров, профессиональная подготовка, процесс перегорания рабочих и проблема обеспечения безопасности персонала. Предложены пути решения.

Ключевые слова: персонал органов и учреждений исполнения наказаний, реформы, отток кадров, профессиональная подготовка, процесс перегорания рабочих, безопасность персонала.

The article is devoted to the analysis of the status of the personnel of the bodies and institutions for the execution of sentences. The author discloses the problematic aspects of the legal status of employees of these institutions. He pays attention to the factors that slow down the process of reform, like as the movement of highly skilled personnel, professional training, the process "burnout" of workers and the problem of ensuring the safety of personnel. The author proposes a solutions of problems.

The author that the Constitution of Ukraine, make the state machinism for protection human rights in all spheres of life, but safety of bodies and institutions for the execution of sentences needs of modernity. Criminal-execution law of Ukraine require new standards

the personnel of the bodies and institutions for the execution of sentences are an unsecured part of the system of serving sentences. They play the high role. It is absolutely unfair and requires radical changes to achieve the goals of punishment. The legal status of employees must be in line with European requirements

At all times, work with staff was considered a "calling card" of any organization or department. The state institution require that the staff should be the face of the state and worthy represented at all levels.

Key words: status of the personnel of the bodies and institutions for the execution of sentences, reforms, movement of highly skilled personnel, professional training, the process "burnout" of workers, ensuring the safety of personnel.

У процесі виконання та відбування кримінальних покарань увага громадськості, контролюючих державних органів постійно зосереджується на засуджених. При цьому інтереси та проблеми осіб, які забезпечують цей процес, фактично не беруться до уваги. Внаслідок цього у системі виконання покарань спостерігається низка проблем: неефективне та непрофесійне виконання обов'язків

персоналом, значний відтік кадрів з установ виконання покарань (далі – УВП).

Тобто виходить, що держава не цікавиться питанням забезпечення працівників системи моральними та матеріальними благами. За такої постановки питання постає проблема відсутності зацікавленості ефективним виконанням своїх функцій персоналом, що негативно впли-